

MƏŞHUR ALİM, GÖRKƏMLİ PEDAQOQ — AZAD MİRZƏCANZADƏ

Sentyabrın 29-da akademik Azad Mirzəcanzadənin anadan olmasının 95 illiyi tamam olmuşdur. Bu münasibətlə Azərbaycan Təhsil Nazirliyi, SOCAR, Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti və onun nəzdində fəaliyyət göstərən «Neftin, qazın geotexnoloji problemləri və kimya» Elmi-Tədqiqat İnstitutu birgə «Neftqazçıxarma innovasiya texnologiyaları» mövzusunda beynəlxalq elmi-təcrübi seminar təşkil etmişlər.

Seminara iştirakçıların geniş tərkibində elmi ictimaiyyəti ilə yanaşı, Moskvadan, Sank-Peterburqdan, Başqırdıstandan, Tatarıstandan gələn nümayəndə heyətləri, həmçinin, məşhur alimimiz tədbirə Moskvadan, Qazaxıstandan, Özbəkistandan, Vyetnamdan onlayn qatılan tələbələri iştirak etmişlər. Əvvəlcə Fəxr Xiyabanda ümummilli lider, ulularımız Heydər Əliyevin məqbərəsi, sonar isə Azad Mirzəcanzadənin qəbir üstü abidəsi ziyarət edilmişdir. Daha sonra seminar JW MARIOTT ABŞERON Hotelində öz işinə başlamışdır.

Azad Mirzəcanzadə haqqında düşündükdə və onun keçdiyi yola nəzarətdə gözlümüz öndündə ilk növbədə universal zəka sahibi, elmi maraqların hər şeydən üstün tutan görkəmli alim, zəngin fəlsəfəvi məlik fitri istedad, ən mürəkkəb fikirləri belə hərkəsə başa düşəceyi tərzdə şərh edə bilən məhür pedaqoq və digər qeyri-adi fenomenal xüsusiyyətləri ilə seçilən unikal bir şəxsiyyət canlanır.

Azad müəllim bizim yaxın keçmişimizdir, onun bu gün anadan olmasının 95-ci ildönümüdürsə, ancaq anım günü də çox uzadıq deyil. 78 il ömür sürmüş bu böyük şəxsiyyət indiki ortaq və yaşlı nəslin çoxunu yaddaşındadır. Yaşadığı dövrdə əldə etdiyi misilsiz uğurlar nəticəsində o, öz adını Azərbaycanın elm tarixinə, bu tarixi salnamədə yer alan görkəmli şəxsiyyətlər sırasına iri hərflərlə yazdıra bilmişdir.

Azərbaycan elminin inkişafında mühüm xidmətləri olan Azad Mirzəcanzadə ölkəmizdə və onun hüdudlarından kənarında təbii mexanika və neft-mədən işləri sahəsində qiymətli töhfələri ilə böyük şöhrət qazanmışdır. Neftin çıxarılmasında texnoloji proseslərin mexanikası, riyazi-fiziki metodların neft sahəsində tətbiqi ilə bağlı problemlər onun tərifindən fundamental elmin nəzəri məsələləri səviyyəsində araşdırılmış və öz həllini tapmışdır.

Alimin neft və qaz-kondensat yataqlarının mənimsənilməsi və istismarının əsaslarına həsr olunmuş tədqiqatlarında neft sənayesinin qazma, istehsal və neft maşınqayırması kimi sahələrinin aktual problemləri həll edilərək aradan qaldırılmışdır. 500-ə yaxın elmi əsər, 50-dən artıq ixtira və patentin müəllifi olan Azad Mirzəcanzadə özünün elmi fəaliyyətində neft və qaz çıxarılması proseslərinin optimallaşdırılmasına xüsusi diqqət yetirmişdir. Dəniz neft yataqlarının işlənilməsinin dinamik metodlarının hazırlanması və tətbiqi edilməsi tanınmış alimimiz başlıca elmi nailiyyətləri sırasındadır. Yaradıcılığının son dövrlərində onun tədqiqatlarının əsas elmi istiqamətlərini neft-qaz yataqlarının sinergiyəli analizi və yeni nanotexnologiyaların yaradılması təşkil edirdi.

Azad Mirzəcanzadə ümumtiffaq miqyasında ilde bir dəfə, bəzən isə iki dəfə keçmiş SSRİ-nin müxtəlif regionalarda neftqazçıxarma proseslərinin global problemlərinin həllinə yönəlmiş konfrans və seminarlar təşkil edirdi. Moskva, Kiyev, İvanofrankovsk, Kuybışev(Samara), İrkutsk, Uxta, Alma-Ata, Daşkənd, Aşqabad, Krasnovodsk, Kazan, Ufa, Bakı və s. şəhərlərdə keçirilən elmi-praktiki konfrans-seminarlarda qazma, işlənmə, istismarına nəql məsələlərinin aktual problemləri gündəmə çıxarılan, müzakirə edilir və öz həllini tapırdı. Bu da ölkə iqtisadiyyatının inkişafına böyük tökan verirdi. Azad Mirzəcanzadə eyni işi

Azərbaycanın neftqazçıxarma idarələrində səyyar konfrans-seminarlar təşkil etməklə həyata keçirirdi. Neft Daşları, 28 May, Qum adası, N.Nərimanov adına, o cümlədən quruda yerləşən neftqazçıxarma idarələrində dəfələrlə keçirilən elmi-praktiki konfrans-seminarlarda bilavasitə özü iştirak edir, neftçiləri maraqlandıran məsələlərin həllinə nail olurdu.

Azad Mirzəcanzadə öz elm sahəsi üzrə yeganə azərbaycanlı idi ki, onu Moskvaya dəvət edərək Ümumtiffaq Elmi-Tədqiqat Neftqaz Layihə İnstitutunda işlə təmin etmiş, SSRİ-də neftqaz sahəsi üzrə elmi kadrların yetişdirilməsi üçün xüsusi şərait yaratmışdır. Bu missiya Azərbaycanın cəmi bir neçə dahi insanına nəisb olmuşdu. Onların sayı çox məhduddur və onları barmaqbağı saymaq olar: Sovet İttifaqı Komunist Partiyası Siyasi Bürosunun üzvü, SSRİ-ni Nazirlər Soveti sədrinin birinci müavini ulu öndər Heydər Əliyev, SSSR-in Qaz sənayesi Naziri Sabit Orucov, Kosmonavtika sahəsi üzrə professor Karim Karimov, baş-təkar Qara Qarayev, Qərbi Sibir neftqaz yataqlarının kəşf etmiş və açmış, SSRİ-ni Geologiya Nazirinin birinci müavini Fərman Səlimov... Əlbəttə, bu insanları, Azad Mirzəcanzadə də daxil olmaqla «seçilmişlər» adlandımaq olar və onlar Azərbaycanı ümumtiffaq və dünya miqyasında tanıdan nadir şəxsiyyətlər idi. Azad Mirzəcanzadənin bir çox dərslik kitabları və fundamental elmi-tədqiqat işlərini özündə əks etdirən monoqrafiyaları çap olunmuşdur. Onlardan biri cildlik «Neft və qaz yataqlarının işlənməsi və istismarı», «Neftqazçıxarma özlü elastik və özlü mayelərin hidrodinamikasının məsələləri», «Fiziki proseslər mexanikası», «Özlü elastik mühitlərin qeyri-stasionar hərəkəti», «Dəniz yataqlarının işlənməsi fraqmentləri», «Neft-qaz layının fizikası», «Qazçıxarma texnologiyalarının əsasları» və s. göstərmək olar.

Lakin akademik Azad Mirzəcanzadənin maraq dairəsi yalnız elmi əsərlər və monoqrafiyalar yazmaqla məhdudlaşmışdır. O, görkəmli mədəniyyət və incəsənət xadimlərinin əsərlərini, təsviri sənət və musiqi nümunələrini yüksək peşəkariqlə təhlil edir, onların barəsində orijinal fikirlər söyləyirdi. Azərbaycan mədəniyyəti və incəsənətinə, o cümlədən doğma xalqın musiqisini qəlbən sevir və sevdiyi. Dahi Üzeyir Hacıbəyli onun ən sevdiyi bəstəkar idi. Azad müəllim qeyd edirdi ki, «elm və incəsənət ayrılmazdır, elm əqlin, incəsənət isə hissələrin yaddaşdır». Onun «XXI əsrə gedən yol», «İncəsənətə modellər», «İnformasiya nəzəriyyəsi və musiqi», «Simmetriya və incəsənət», «Çoxmillətli sovet musiqisinin fəxri» və s. kimi kitabları və məqalələri də məhz alim zəkası və hissələrinin sintezindən yaranmışdır.

Ümumiyyətlə, bu böyük alimin elmi irsinə dünyanın nüfuzlu jurnallarında çap olunmuş 500-ə yaxın elmi məqalə, 100-dən çox monoqrafiya, dərslik, dərs vəsaiti, 500 ixtira və elmi kültüvi əsərlər daxildir. Lakin onun bir kitabını xüsusi qeyd etmək lazımdır. 1986-cı ildə çap etdiyi «İxtisasa giriş» kitabı bütün neftqazma sahəsində deyil, təkcə digər ixtisaslar üzrə də ən mükəmməl vəsait hesab edilə bilər. Elmi-populyar səpkidə azərbaycan və rus dillərində çap olunmuş bu kitabda elmin müxtəlif sahələrinin inteqrasiyası problemlərinə, o cümlədən daqiq və humanitar elmlərin qarşılıqlı əlaqəsi məsələlərinə toxunulmuşdur.

Azad müəllimin pedaqogluğu, elma baxışını, ətraf mühitə münasibətini, müasir dünyanın inkişaf dinamikasının təhlilini, həyat haqqında düşüncələrini — ümumiyyətlə fəlsəfi dünyagörüşünü özündə «ehtiva edir. Hikmət dolu bu kitabı oxumağa başlayanda ondan ayrılmaq çox çətin olur, bu kitab müasir dünyanın rəngarəng çalarlarını görmək və dərk etmək baxımından əsl öyrəncə mənbəyidir. Təsədüfi deyildir ki, «Qanun» nəşriyyatı bu kitabı olan yüksək tələbatı nəzərə alaraq «ən çox axtarılan kitab» seriyasından onu təkrar çap etmişdir.

Azad Mirzəcanzadə pedaqoji fəaliyyətə 1944-cü ildə Bakı şəhərində 44 nömrəli orta məktəbdə müəllimlik etməklə başlamışdır. Təsəvvür edin, o, oxuduğu məktəbdə paralel olaraq həm də dərs deyirdi! Bu nadir hadisə həyata yenidən qədəm qoyan az yaşlı bir gəncin fitri istedadı malik olmasının xəbər verir. Sonra isə pedaqoji fəaliyyətini ömrünün sonuna kimi, bitirdiyi Azərbaycan Sənaye İnstitutunda — hazırkı Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye universitetində davam etdirmişdir.

min rəhbərliyi altında «Neft yataqlarının işlənməsi və istismarı» adlı ilk cildlik dərslik çapdan çıxmış və istifadəyə verilmişdir.

Azad müəllimin çox orijinal elmi kadr yetişdirmək üsulu var idi. O, birinci, ikinci kurslarda dərs deyirdi (leksiya oxuduğu) qruplarda istedadlı tələbələri müəyyən edir, sonra onları kafedranın laboratoriyalarında aparılan elmi-tədqiqat işlərinə cəlb edir, tələbə elmi cəmiyyətinin xətti ilə onların seminar və konfranslarda elmi məruzələrlə çıxışını təmin edir, bəzənlə də onlarda elmə həvəs yaradır. İstedadlı tələbə təhsilini başa vurduqda artıq bir neçə elmi məqalənin müəllifi olurdu. Həmin tələbələrin əksəriyyəti kafedrada saxlanılır, sonra aspiranturaya daxil olaraq öz gələcək tələbələrini elmə və təhsilə bağlayırdılar.

Akademik Azad Mirzəcanzadə elmi fəaliyyəti ərzində 100-dən çox elmlər doktoru, 400-ə qədər elmlər namizədi yetişdirmişdir. Qeyd etmək lazımdır ki, həm də yetişdirdiyi alimlər yalnız Azərbaycan vətəndaşları deyil, onun yetişmələri təmin etmişdir. Həmin tələbələrin təhsilini başa vurdularca, Avropa, Yaxın və Uzaq Şərq ölkələrinə, Azərbaycanın rəhbərliyi ilə yalnız Başqırdıstanda 34 nəfər elmlər namizədi, 18 nəfər elmlər doktoru hazırlanmışdır. Başqırdıstan dövlət universitetində Azad müəllimə xüsusi kabinet ayrılmışdır və o, vaxtaşırı Ufaya səfər edərkən yerli müəllim-professor heyətinə elmi məsləhət və tövsiyələr verirdi.

Azad müəllimin müəllimlik vəsaiti belə formalaşmışdır — o deyirdi: «Mənim ən böyük arzum budur ki, Azərbaycan öz intellekti ilə dünya bazasına «Qırmızı əmək bayrağı» ordeni, Azərbaycan Respublikasının «İstiqal» ordeni.

Azad Mirzəcanzadənin bizə aydın qoyub gətirdiyi yaradıcı ideyanın məhsullarından biri də Azərbaycan Dövlət Neft Akademiyası (indiki Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universiteti) nəzdində yaradılan, neft sənayesinin bütün global problemlərinin həllinə yönələn «Neftin, qazın geotexnoloji problemləri və kimya» Elmi-Tədqiqat İnstitutudur. Bu elmi-tədqiqat ocağının yaradılmasının məqsədi neft sənayesinin problemlərinin həlli ilə yanaşı, eyni zamanda elmlə təhsilin vəhdətini yaratmaq, ali təhsil müəssisəsində çalışan müəllim-professor heyətinin elmlə məhsuldar məşğul olmasını təmin etməkdən ibarətdir.

ETİ-də hazırda 200-ə yaxın əməkdaş və 10 problem laboratoriyası fəaliyyət göstərir. Bu laboratoriyalarda aparılan tədqiqat işləri neftqazçıxarma müxtəlif aspektlərini — kəşfiyyatdan tutmuş, qazma, neftin çıxarılmasını, onun neqli ilə bağlı yeni texnoloji prosesləri özündə ehtiva edir, eyni zamanda kimya, neft kimyası, neft emalının katalizi, kimyəvi sensorlar və reagentlərin alınması, ekoloji problemlərin həlli, müasir nanotex-

nologiyaların işlənməsi kimi məsələləri əhatə edir ki, bu da 10 yeni elmi istiqamət deməkdir. Bu işlərin uğurlu həyata keçirilməsi üçün elmi-tədqiqat işlərinin yerinə yetirilməsi prosesinə universitetin müəllim-professor heyəti ilə yanaşı, magistr pilləsinin tələbələri də cəlb edilmişlər.

SSRİ-də dağıldıqdan sonra Azad müəllimin Rusiya vətəndaşlığını qəbul edib Moskvada qalmağa şansı var idi. Lakin o, gələcək tələyini Azərbaycanla bağlı və həyatının mənasını düşünməyə vəhdətini xidmətdə gördü. Bununla yanaşı, ömrünün axırına kimi Moskvada Ümumtiffaq Elmi-Tədqiqat Neft İnstitutunda şöbə müdiri kimi öz işini davam etdirmişdir.

Vətəni və xalqını çox sevirdi. Xalqımızın adət və ənənələrini digər xalqların ənənələri ilə müqayisə edər, öz adət və ənənələrimizə üstünlük verirdi.

Bu fədakar elm fədasısının ən böyük arzularından biri də, özünün dediyi kimi — «Özümün sonra yolunu davam etdirən, mənədən çox bilən, öz işini sevmən professional yetişdirməkdən ibarətdir». Əlbəttə, Azad müəllimin yaradıcılığı və bu gün də davam edən MİKTƏB ona bu sözləri deməyə əsas verirdi.

Azərbaycan Respublikası müstəqillik əldə etdikdən sonra 1992—2001-ci illərdə Azad müəllim Azərbaycan Ali Attestasiya Komissiyasının sədri olmuş və Dövlət Elm və Texnika Komitəsinə rəhbərlik etmişdir. Azad Mirzəcanzadənin kifayət qədər fəxri adları və mükafatları vardır: Azərbaycan SSR Əməkdar elm və texnika xadimi; SSRİ-nin Fəxri neftçisi; SSRİ EA-nın Qubkin adına mükafatı; SSRİ Qaz sənayesinin Fəxri işçisi; Azərbaycan SSR Dövlət mükafatı laureatı; 2 dəfə «Qırmızı əmək bayrağı» ordeni; Azərbaycan Respublikasının «İstiqal» ordeni.

Azad müəllimin adı ebdələşdirmək məqsədilə Rusiya Təbiət Elmləri Akademiyasında «Akademik Azad Mirzəcanzadə beynəlxalq gümüş medalı» və Azərbaycan Dövlət Neft və Sənaye Universitetində «Azad Mirzəcanzadə adına təqaüd» təsis edilmişdir.

Azad Mirzəcanzadəni «İstiqal» ordeni ilə ulu öndər Heydər Əliyev təltif etmiş və onun 75 illik yubiley tədbirində şəxsin özü təqdim etmişdir. Təqdimat mərasimindəki təbrikində Heydər Əliyev Azad müəllimin elmi fəaliyyətini yüksək qiymətləndirərək aşağıdakı fikirləri söyləmişdir: «Dünyanın bir çox dilərində çap olunmuş əsərləriniz və nüfuzlu beynəlxalq konfranslardakı çıxışlarınızla, Siz Azərbaycan elminə ləyaqətlə təmsil etmişsiniz. Respublikamız və çoxsaylı xarici ölkələr üçün hazırladığınız kadrlar haqlı olaraq fəxr edirlər ki, Sizin tələbələrinizdir!».

Bəli, bu gün biz hamımız Azad müəllimlə fəxr edirik! Bütün Azərbaycan xalqı yetişdirdiyi dünya məşhur oğlu ilə fəxr edir!

HACR HACISOY,
Texnika üzrə elmlər doktoru.